

Az emberi tényező

Weiss Manfréd személye annyira összefonódott az általa alapított csepeli gyár történetével, hogy karrierje sem választható el a termelés egyéb tényezőitől. Ezek teljes bemutatására természetesen nincs lehetőségünk, mégis érdemes mai divatos szóhasználattal az „emberi tényezőt”, a weiss-manfrédi koncepció megvalósítóit, a gyár alkalmazottait bemutatni.

A csepeli gyár hierarchiájában a tulajdonost mintegy tucatnyi tisztviselő, igazgató, üzemvezető, főkönyvelő, főpénztáros követte. Ők két gyökeresen eltérő generációt képviseltek. Az egyik, nevezhetjük akár régi garnitúrának is, szinte a gyár alapításától Weiss Man-

frédnál dolgozott, és legjobb esetben érettségivel rendelkezett. Fiatalon kerültek a gyárba, így Stern Richárd a majdani első csepeli igazgató, 1892-ben 23 évesen, Deutsch-Detre Vilmos, a későbbi kereskedelmi igazgató 1883-ban (tehát még a konzervgyárba) 17 évesen, vagy Hiller Gábor, utóbb főkönyvelő, 1894-ben, szintén 17 évesen. A gyárral együtt nőttek fel az egyre bonyolultabb feladatokhoz.

Az új generáció a századforduló után nagyobb bővítések során került Csepelre, zömmel külföldről. Így Párizsból származott vissza Nágel Bernát, Svájc-ból Studer Hermann, vagy éppen Kodár Jenő a lőszerüzem igazgatója, aki magyarosan hangzó neve ellenére egy fokozatosan elmagyarosodó osztrák katonatiszti család sarja volt. Ők már nemcsak egyetemi végzettséggel, de komoly műszaki tapasztalatokkal is rendelkeztek. Hozzájuk csatlakozott később a német Mars György, aki az acélmű főmérnöke, majd igazgatója lett.

Weiss Manfréd mindkét generációt megbecsülte. A vezetők átlagfizetése az első világháború előtt meghaladta az évi 10 000 koronát, vagyis mintegy tizenötszörösét keresték a gyárban dolgozó munkásnők bérének. Ehhez járultak a természetbeni juttatások, mindelelőtt a szolgálati lakás, vagy ennek megváltása.

A tisztviselők elsődlegesen beosztásuk, másodlagosan képzettségük alapján erősen differenciálódtak. A tisztviselőnők általában négy polgárral, esetleg kiegészítő kereskedelmi tanfolyammal rendelkeztek. Fizetésük nem haladta meg a képzetlen férfimunkások bérét. A férfi tisztviselők közül sokan érkeztek külföldről, képzettségük is igen eltérő volt, átlagos fizetésük némileg meghaladta a szakmunkásokét.

A tisztviselők többsége tehát — státusát tekintve — jóval közelebb állt a szakmunkássághoz, mint a vezető tisztviselőkhöz. A döntő különbség azonban pozíciójukban rejlett. A gyár struktúrájában egységes réteget alkottak, mere-

A kiépült csepeli gyártelep látképe. Sztrájk a letartóztatás hírére

ven elkülönültek a munkásoktól. Saját kaszinót létesítettek saját könyvtárral, ami a könyvek számát és jellegét tekintve nem volt semmivel sem értékeesebb a szakszervezeti könyvtárnál.

A művezetők sajátos átmenetet képviseltek, a munkásság és a vezető tisztviselők között. Hivatalosan nem tartoztak a munkások közé, hatalmuk a termelésben — éppen a beosztott munkások fellett — korlátlan volt. Nemcsak vidéki szakképzetlen munkások kedveskedtek nekik például baromfival, tojással, de gyakran még szakmunkások is erre kényszerültek, ha helyüket, vagy a jobban fizető munkát biztosítani akarták. A művezetők bérezési formája is különbözött a munkásokétól. Míg az utóbbiak akkord- vagy órabéren, az előbbieknél napi-, heti- vagy havidíjasként dolgoztak.

A szakmunkások és a művezetők között helyezkedtek el az előmunkások és a csoportvezetők. Bérük megegyezett — esetenként némileg meghaladta azt — a legjobban fizetett szakmunkások bérével; hivatalosan is munkásnak számítottak, annak ellenére, hogy akár negyven munkást is irányíthattak.

A csepeli munkásság összetételét döntően az üzem jellege és földrajzi helyzete határozta meg. A kezdeti években, amíg pusztán a töltények összeszerelése folyt Csepelen, a gyár elsődlegesen képzetlen férfi- és nőmunkásokat foglalkoztatott. A századforduló után a gyár vertikumának szélesedésével egyre nagyobb szerephez jutottak a szakmunkások, arányuk mintegy negyedet tette ki az összmunkásságnak.

A gyárban dolgozó munkások átlagos reáljövedelme ugyan 1893—1899 között 15 százalékkal, 1899—1913 között pedig 23 százalékkal emelkedett, a

munkások egyes kategóriái között azonban ezen belül jelentős eltérések voltak. Nagyon erőteljesen és szinte töretlenül fejlődött a szakmunkások reáljövedelme, lassúbb ütemben, de szintén egyenletesen a képzetlen férfimunkásoké, a nőké viszont a századforduló után stagnált, sőt mintegy 3 százalékkal vissza is esett. Ennek megfelelően fokozatosan erősödött a munkásságon belüli differenciálódás. A világháború előtt a jól fizetett szakmunkás már közel négyszeresét kereste a nőmunkás bérének, a képzetlen férfimunkások bérét pedig átlagosan a kettő között állapították meg.

A csepeli munkásmozgalomban kezdetől a szakmunkások játszották a vezető szerepet, így igazán komoly munkásmozgalomról csak a századforduló utáni időszaktól kezdve beszélhetünk. A mindennapi osztályharc előterében a gazdasági és szociális követelmények álltak. Az elért eredményeket jelzi,

hogy az első világháború előtti években csökkent a munkások átlagos munkaidéje, és egyben a halálos balesetek száma is. Az ipartörvények, valamint a baleset- és betegbiztosítás — ha szerény keretek között is — gazdasági és szociális biztonságot nyújtottak. A gazdasági növekedés üteme pedig lehetővé tette a munkások vásárlóerejének mérsékelt emelkedését is. A mozgalmi keretek kialakítása a gazdasági célok megvalósításának eszköze volt. Ugyanakkor a munkások a szervezeti formák elleni támadásokra válaszoltak a legélesebben, bár ezek visszaszorítása nem minden esetben hatott közvetlenül a munkások szociális helyzetére.

A kezdeti időszakban — lényegében 1905-ig — Weiss Manfréd magát a bizalmi rendszert próbálta a maga eszközeivel felszámolni, később azonban úgy vélte, a bizalmi rendszer kialakíthatja a tőkés és a munkásság közötti viszony konvencionális, lehetőleg békés szabályozását, vagyis olyan csatornává válhat, amely viszonylag pontosan érzékelteti a gyártulajdonos, igazgatók és a munkások mozgásszabadságának határait. A tízes években tehát Weiss Manfréd már nem a bizalmi rendszert támogatta, hanem annak — számára nemkívánatos — képviselőit. Csepelen akkor került sor a gyár történetének egyik legnagyobb sztrájkjára, amikor elterjedt — az egyébként hamis — hír, hogy a gyár főbizalmiját letartóztatták.

A mozgalmi tevékenység egyik különálló — de ugyanakkor nagyon is jelentős — területét jelentette a képzési és kulturális tevékenység. Nem véletlenül, hiszen ebben az időszakban a szakmunkásság jelentette az értelmiség mellett az ország legképzettebb rétegét. Csepelen a szakszervezet hozta létre, többek között, a vigalmi bizottságot is, azzal céllal, hogy „a munkástársakat elvonja a korcsmától, az alkohol élvezésétől, s megismertesse őket az irodalomban és művészetben fellelhető magasabb élvezetekkel”. VARGA LÁSZLÓ

HÍRES SAROK

LEÉGETT TÜZOLTÓ

Az Állami Biztosító legutóbbi sajtótájékoztatóján hallottuk, hogy a közelmúltban pusztított Csertő utcai tűz következtében négy lakás égett porig. A négy lakás közül három volt biztosítva. A negyedik, biztosítatlan lakás kárvallott bérlojra egy nyugalmazott tűzoltó-parancsnok volt.

EXPORTTILALOM VÁRKASTÉLYOKRA

Franciaország kiviteli tilalmat rendelt el a várkastélyokra. Az elszegényedő arisztokrata családok ugyanis sorra adják el

kastélyaikat, amelyeket egy élelmes belga cég vásárol fel, szed szét és szállít el téglákként a — rendszerint tengerentúli — vevőnek.

MENTSÉTEK MEG MŰEMLÉKEINKET

13 ország, valamint az UNESCO és a Világbank szakértői vettek részt azon a Kairóban nemrégiben rendezett konferencián, amely az egyiptomi főváros műemlékeinek megmentését tárgyalta. A küldöttek megállapították: 450 millió dollárra lenne szükség a történelmi nevezetességek restaurálásához.